

‘We kunnen niet schieten, we zijn een krant’

NAAM Dmitri Moeratov **GEBOREN** 29 oktober 1961 **BEROEP** journalist **RICHTTE** 17 jaar geleden de Russische krant *Novaja Gazeta* op waarvan hij nu hoofdredacteur is **MEDE-EIGENAREN** van de krant zijn oud-Sovjetleider Michail Gorbatsjov en zakenman, miljonaire en oud-KGB'er Alexander Lebedev, die in maart 2010 het Britse dagblad *The Independent* kocht **VERLOOR** zes collega's, onder wie Anna Politkovskaja in 2006 **GELAUWERD** in 2007 met de CPJ International Press Freedom Award

Moskou – Zes zwart-wit portretten van de omgekomen journalisten en medewerkers van Ruslands meest kritische krant *Novaja Gazeta* (Nieuwe Krant). De foto's hangen in een open, ronde ruimte waar die middag buitenlandse journalisten uitleg krijgen over het Rusland van president Dmitri Medvedev en premier Vladimir Poetin. Een blik op de foto's moet heel wat duidelijk maken.

Het is donderdag 13.00 uur. *Novaja Gazeta* werkt aan haar derde en laatste editie van de week. De deadline nadert. Een persvoorzitter, over het algemeen beschouwd als de grootste ergernis van een journalist, haalt Dmitri Moeratov uit een overleg. Het duurt even voordat de hoofdredacteur arriveert en plaatsneemt in zijn eigen kamer. Achter hem in een vitrinekast staan twee boeken van Anna Politkovskaja, de bekendste omgekomen journalist van de krant. Ondanks de druk van de deadline oogt Moeratov rustig. Hij heeft een goeiige uitstraling met zijn grijze haren en dito baard. Hij verheft zijn stem alleen als hij zich opwindt. Drie jaar geleden was er een andere Moeratov te zien. Hij ontving een persvrijheidsprijs in de Verenigde Staten. In zijn dankwoord klonk zijn stem gebroken en stonden zijn ogen droevig. Zijn gedachten gingen op dat moment uit naar zijn vermoorde collega's. Het was niet normaal dat hij daar stond in zijn smoking, sprak hij tot zijn gehoor. Vreugde voelde hij niet en zou hij ook nooit meer voelen. Moeratov vormt met zijn *Novaja Gazeta* een eiland in het Russische medialandschap. Kritische televisiekanalen zijn er niet, kritische kranten nauwelijks. *Novaja Gazeta* is vrijwel de enige die onderzoeksjournalistiek bedrijft naar corruptie binnen de overheid en het bedrijfsleven, en de enige die niet bang is namen te noemen. De krant had verslaggevers in Tsjetsjenië, Anna Politkovskaja en Natalja Estemirova, die verhalen schreven over burgers die door de overheids-troepen uit hun huizen werden gehaald, mishandeld, gemarteld en vermoord. Beiden hebben hun beroep moeten bekopen met de dood.

Moeratov richtte in 1993 samen met andere journalisten *Novaja Gazeta* op. Er was destijds nog sprake van persvrijheid. Na jaren van onderdrukking onder het communisme liet de eerste Russische president Boris Jeltsin de teugels vieren. De groep wilde een krant maken die eerlijk,

onafhankelijk, dagelijks en invloedrijk is en overal in Rusland verkrijgbaar is.

Moeratov bladert door de uitgave van 24 maart. Op de voorpagina staat een artikel aangekondigd over de vraag waar het geld van oliebedrijf Joekos, ooit eigendom van de gevangene Michail Chodorkovski, is gebleven na de overname door staatsbedrijf Rosneft. 'Toen Poetin president was, heeft hij gezegd dat het geld van Joekos bestemd is voor hervormingen. Dat was 240 miljard roebel. Maar waar is dat geld?' Bij het verhaal staat een foto van een vervallen huis. Moeratov – zichtbaar boos – wijst: 'Kijk maar, er is niets met dat geld gebeurd. De bureaucratie steekt het in eigen zak. Ondertussen stijgen de prijzen van gas, water en elektriciteit en worden huizen niet opgeknapt.'

Artikelen zoals over het geld van Joekos vormen het uithangbord van *Novaja Gazeta*. 'Onderzoeksjournalistiek is ons doel. Wij stellen vragen. We hebben ons altijd gericht op corruptiezaken. Als niemand de macht controleert, zal er altijd corruptie

zijn. Er is geen politiek systeem. Er is geen concurrentie tussen politieke partijen. Er is geen parlement dat de premier controleert. De pers kan die taken wel vervullen.'

Dat onderzoek kent zijn prijs: zes dode medewerkers. Overleven is een hele opgave voor *Novaja Gazeta*, geeft Moeratov toe. Hij moet zijn mensen zien te beschermen. Na de dood van Estemirova in juli vorig jaar zette hij het journalistieke werk in Tsjetsjenië op een lager pitje. Hij vindt het werk daar niet nog meer mensenlevens waard. Zijn journalisten laten zich niet tegenhouden. Hun drijfveer om de waarheid naar boven te halen wint het van de angst. 'Na de dood van Anna Politkovskaja wilde ik de krant sluiten. Maar de redactie ver-

Zes collega's van Dmitri Moeratov, hoofdredacteur van de Russische krant *Novaja Gazeta*, zijn gedood. Even overwoog hij de handdoek in de ring te gooien, maar zijn medewerkers hielden hem tegen. 'Niemand wil terug naar de tijd van censuur.'

TEKST: FLORIS AKKERMAN | MOSKOU
FOTOGRAFIE: MICHAEL KAPPELER/AFP/ANP

Dmitri Moeratov bij de kist van zijn vermoorde collega Anastasia Baboerova, januari 2009

zette zich daar tegen. Ze wilden niet terug naar de tijd van censuur. Iemand moet de waarheid naar buiten brengen, want de televisie doet het niet.' Bij zijn aantreden begreep toenmalig president Poetin maar al te goed dat televisiezenders in overheidshanden moesten komen. De

‘Als iemand beweert dat in Rusland censuur heerst, kan het Kremlin reageren met: maar we hebben toch *Novaja Gazeta*?’

gewone Rus haalt zijn informatie immers vooral van dat medium. Hij legde kanalen aan banden en verving kritische journalisten door brave Kremlinge-zinde.

Toch wil Moeratov niet spreken over een volledig gebrek aan persvrijheid in Rusland. ‘Televisie is pure staatspropaganda en de overheid bezit de grootste kranten. Dat klopt. Maar wij kunnen informatie ontvangen via radiostation Echo Moskvi, *The New Times*, onze *Novaja Gazeta* en internet. Wie echt wil weten wat er speelt, komt wel aan informatie. Die mensen weten ons te vinden.’ Maar die groep is niet groot geeft hij toe: ‘Het is een minderheid: 5 à 10 procent. Het is de intelligentsia: artsen, kunstenaars, regisseurs, de top van het bedrijfsleven.’ *Novaja Gazeta* bestaat zeventien jaar na de oprichting nog steeds, ondanks alles. De krant bereikt per editie een miljoen mensen en brengt in verschillende steden aangepaste edities uit. Dat had anders kunnen verlopen. Als het Kremlin echt kwaad had willen doen, dan waren de deuren gesloten. Dat beeft Moeratov maar al te goed. Maar dat is (nog) niet gebeurd. ‘Voor een antwoord op de vraag waarom we bestaan, moet je niet bij mij zijn. Die moet je stellen aan de mensen die de macht in handen hebben.’ *Novaja Gazeta* is onderdeel van het spel van het Kremlin, geeft Moeratov toe zonder het met zoveel woorden te zeggen. ‘Als iemand beweert dat in Rusland censuur heerst, kan het Kremlin reageren met: maar we hebben toch *Novaja Gazeta*?’

De krant eert haar verleden. Bij binnenkomst op de redactie, in de entreehal, staat een glazen vitrinekast. Het is een klein museum. Verschillende prijzen staan erin. Verder een foto van de in 2003 vermoorde journalist Joeri Sjtsjekotsjichin. Bovenop de allereerste computer

van *Novaja Gazeta*, een cadeau van oud-Sovjetleider en mede-eigenaar Michail Gorbatsjov. Daarnaast staat de computer van Politkovskaja. In de kast haar boeken in verschillende talen.

De moord vier jaar geleden op Politkovskaja is nooit opgelost. De opdrachtgever loopt nog vrij rond. Vanaf het begin is *Novaja Gazeta* bezig met een eigen onderzoek naar de dader. ‘Dat verloopt moeizaam. De Noord-Kaukasus behoort zonder twijfel tot Rusland, maar het is een speciaal, afzonderlijk onderdeel. De lokale machthebbers werken niet mee. De opdrachtgever heeft een nieuw paspoort gekregen en heeft Rusland verlaten. Amnesty International is een goede steun voor ons, dat houdt de zaak in de schijnwerpers zodat niemand vergeet wat er met Politkovskaja is gebeurd.’

De invloed van *Novaja Gazeta* is klein. Het Kremlin en bedrijven trekken zich niets aan van wat de krant brengt. Zo anders dan in Westerse landen wanneer politici en bedrijven zich dienen te verantwoorden als via de media naar buiten komt dat ze een misstap hebben begaan. ‘Het Kremlin leest onze verhalen. Maar er verandert weinig. Wij schrijven erover. Dat is onze manier. Wij zijn geen geheime dienst, geen politie. We kunnen niet schieten; we zijn een krant. Wij moeten laten zien hoe slecht de overheid werkt. Ons succes is dat onze lezers dit weten. Zij zien het. Ze weten waar de regering mee bezig is. Het

belangrijkste is dat ons publiek zich een mening kan vormen op basis van onze artikelen.’ Soms is er een lichtpuntje. De gemeente Moskou wilde dit jaar rond de viering van 9 mei (de overwinning op nazi-Duitsland) posters van Stalin in de stad ophangen. Opdat zijn rol tijdens de Tweede Wereldoorlog niet vergeten zou worden. In maart dit jaar barstte een discussie

los tussen voor- en tegenstanders, met de *Novaja Gazeta* in de laatste groep. De krant publiceerde posters van Stalin met vermelding van zijn gruweldaden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Moskou bezweek onder de druk en besloot de posters niet te verspreiden. Een opgetogen Moeratov: ‘Onze missie is geslaagd.’

Reageren? wordtvervolgd@amnesty.nl

‘Zo gaat dat met journalisten in Rusland’

Toen ik vorig jaar een bezoek bracht aan de politie in het Russische Beslan maakte een agent met zijn duim en wijsvinger een pistool en zette dat tegen zijn eigen hoofd. ‘Zo gaat dat met journalisten in Rusland’, liet hij erop volgen.

Rusland kent een lange lijst van omgekomen journalisten gedurende de afgelopen jaren en geldt als een van de gevaarlijkste landen ter wereld. De bekendste vermoorde journaliste is Anna Politkovskaja. Zij werd in oktober 2006 voor haar deur doodgeschoten. Volgens het internationale Comité ter Bescherming van Journalisten (CPJ) zijn er sinds 1992 in Rusland 76 journalisten om het leven gekomen. De dodelijke slachtoffers zijn vooral Russische journalisten die werken in de Noord-Kaukasus of die over corruptie schrijven. Buitenlandse journalisten zijn minder vaak het slachtoffer. De bekendste is de Amerikaan Paul Klebnikov van de Russische editie van zakenblad *Forbes*, vermoord in 2004. F.A.

Aan Nederland heeft het wel niet gelegen

Eind maart legde minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen verantwoording af over zijn ambitieuze mensenrechtenbeleid. Veel doelstellingen zouden zijn gehaald. Misschien overdrijft de minister een beetje.

TEKST: LINDA POLMAN

‘W’ e hoeven ons niet neer te leggen bij hoe de dingen zijn’, zei senator Edward Kennedy in een toespraak in 1988. Kennedy herdacht Martin Luther King en zijn broer Robert, die twintig jaar eerder, een paar maanden na elkaar, werden vermoord. Zij sneuvelen volgens de senator omdat ze opkwamen voor hun droom van gelijkberechtiging. Nederland doet dat in het Nederlandse mensenrechtenbeleid ook, volgens demissionair minister Maxime Verhagen (Buitenlandse Zaken, CDA). Gestreefd wordt daarbij naar ‘morele moed’ en ‘verantwoordelijkheid voelen’ voor de rechten van de verschopten. Op 23 maart van dit jaar presenteerde Verhagen in het Amsterdamse Anne Frankhuis de Mensenrechtenrapportage 2009, over de uitvoering van *Naar een menswaardig bestaan*, de mensenrechtenstrategie van de Nederlandse overheid.

De strategie die Nederland kiest bij het bereiken van verbeterde mensenrechten zou kunnen lijken op het effect van een vlo in de pels: klein, maar irritant aanwezig, met veel jeuk en een beetje pijn. Bij iedere gelegenheid die zich voordoet vraagt de Nederlandse overheid wéér aandacht voor verbetering van mensenrechten, op nationaal en internationaal niveau, bilateraal en via internationale instituties. Nederland kiest daarbij voor ‘dialogue’ en voor ‘ondersteuning van lokale mensenrechtenorganisaties en mensenrechtenverdedigers’, schrijft Verhagen in zijn jaarverslag. De dialoog kwam er in 2009 mede dankzij de vele reizen van onze Mensenrechtenambassadeur, Arjan Hamburger. Hij trok van Bangladesh naar Kazachstan, van de VS naar de Russische Federatie, om van gedachten te wisselen met nationale overheden en ngo’s. Voor medewerkers van Nederlandse ambassades werd een hand-

© Jaap Schelvis/Buitenbeeld/HH

boek geproduceerd met ‘praktische handvaten voor interventies op mensenrechteninfrastructuur’, waarmee ook ‘dialogue’, eerder dan ‘gewapend optreden’, wordt bedoeld. Dialoog was er verder met Ethiopië, Sudan,

verantwoordelijke ministers. U overdrijft, hadden die gezegd.

De Nederlandse mensenrechtenstrategie: meer de jeuk dan de beet van een vlo in de pels

Eritrea en Somalië, die kampioenen van mensenrechtenschendingen genoemd mogen worden. In geen van die landen werd het beter in 2009. Verhagen zegt het al in zijn voorwoord bij de rapportage: verbetering van de mensenrechten is een zaak van een lange adem.

In Nederland staat het Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens (NIRM) in de steigers, een onafhankelijk instituut dat vanaf 2011 kan onderzoeken, rapporteren en adviseren. Een Mensenrechtenfonds functioneerde in 2009 wel al als instrument in de Nederlandse strategie. In 2008 door Verhagen in het leven geroepen, werden met 24 miljoen euro in 2009 ruim vierhonderd grote en klei-

ne projecten in meer dan zeventig landen financieel ondersteund. In binnen- en buitenland werden congressen gefaciliteerd en bezocht en resoluties ondersteund. Nederlandse ambtenaren hielpen verdragen schrijven en hadden zitting in commissies en raden. Eerwraak en kinderarbeid werden bestreden en er was aandacht voor mensenhandel. VN-protocollen werden onderschreven, de Mensenrechtentulp werd uitgereikt (aan Shadi Sadr, een Iraanse advocate en journaliste die vrouwenrechten behartigt) en de strijd tegen terrorisme werd, volgens Verhagen althans, steeds verbonden aan respect voor mensenrechten. Verhagens mensenrechtenrapportage telt 259 dichtbedrukte pagina’s. Aan Nederland heeft het in 2009 niet gelegen.

Maar het heeft aan Nederland ook niet wél gelegen. Onze Nationale Ombudsman Alex Brenninkmeijer was eind 2009 in een toespraak bepaald niet te spreken over het Nederlandse mensenrechtenbeleid. ‘In tegenstelling tot in andere landen spelen mensenrechten hier nauwelijks een rol in beslissingen van overheid en Justitie’, luidde zijn conclusie. Hij noemde misstanden in de gezondheidszorg en de jeugdzorg als voorbeelden waarbij de Nederlandse overheid de rechten van burgers schendt. Kinderen die door de rechter uit huis geplaatst worden bijvoorbeeld, komen in een gevangenis terecht omdat er in jeugdinstituten geen plaats voor ze is. Brenninkmeijer zei zijn zorgen te hebben aangekaart bij de

Misschien overdrijft het ministerie van Buitenlandse Zaken in de rap-

portage 2009 zelf (ook) een beetje. Meer dan honderd concrete doelstellingen heeft de Nederlandse strategie en 80 procent daarvan zou zijn volbracht, of wordt structureel in de praktijk gebracht. Wie het rapport leest, ziet dat de uitvoering van een doelstellingen al meetelt als ‘geslaagd’ als er sprake is geweest van een Nederlandse ‘bijdrage aan’, ‘uitdragen van’, of ‘aandacht gegeven aan’. Toch meer de jeuk dan de beet van een vlo, dus.

Reageren? wordtvervolgd@amnesty.nl